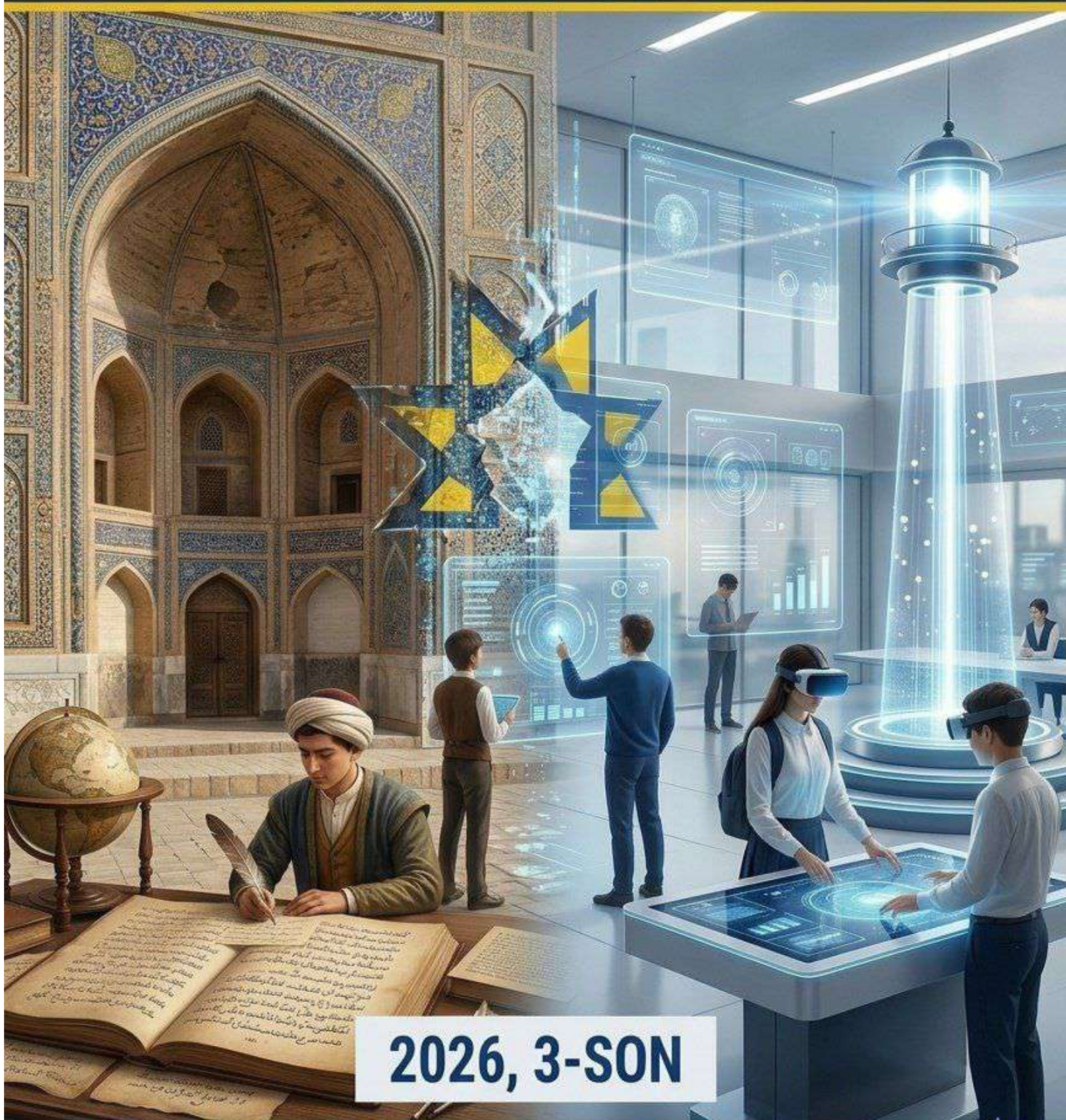

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

RESPUBLIKA OAK JURNALI

2026, 3-SON

ISSN 2181-4201

<https://etjournal.buxdpi.uz>

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 3

BUXORO – 2026

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA TANQIDIY FIKRLASH ASOSIDA O‘QUVCHILARNING META-PREDMET KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Norkulova Dilorom Oybekovna,

Buxoro davlat pedagogika instituti

1-bosqich tayanch doktoranti

diloromnorqulova614@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida tanqidiy fikrlash asosida o‘quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy va metodik asoslari yoritilgan. Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’lim islohotlarining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llash, murakkab muammolarni hal etish, tanqidiy fikrlash hamda fanlararo bilimlarni integratsiyalash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqotda meta-predmet kompetensiyalarni rivojlantirishda muammoli ta’lim, loyihaviy ta’lim, keys-stadi metodi, interfaol o‘qitish metodlari hamda refleksiv ta’limning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va ilmiy adabiyotlarni sintez qilish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ta’lim oluvchiga yo‘naltirilgan pedagogik metodlarni tizimli qo‘llash o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi, muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, mustaqil ta’lim olish hamda refleksiv kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Shuningdek, maqolada kompetensiyaviy ta’lim muhitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, meta-predmet kompetensiyalari, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, kompetensiyaviy ta’lim, loyihaviy ta’lim, muammoli ta’lim, keys-study metodi, interfaol o‘qitish, refleksiv ta’lim, pedagogik kompetentlik.

A METHODOLOGY FOR DEVELOPING PUPILS’ META-SUBJECT COMPETENCIES THROUGH CRITICAL THINKING IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER EDUCATION

Norkulova Dilorom Oybekovna,

Bukhara State Pedagogical Institute

First-year basic doctoral student

diloromnorqulova614@gmail.com

Abstract. This article examines the scientific and methodological foundations for developing meta-subject competencies through critical thinking in the preparation of future primary school teachers. Competency-based education has become one of the leading directions in modern educational reforms aimed at improving learners’ ability to transfer knowledge, solve complex problems, think critically, and integrate knowledge across different disciplines. The study analyzes the pedagogical potential of problem-based learning, project-based learning, case-study, interactive teaching methods, and reflective learning for developing meta-subject competencies. The research employed theoretical analysis, comparative analysis, content analysis, and synthesis of scientific literature. The findings indicate that systematic implementation of learner-centred teaching methods significantly enhances students’ analytical thinking, communication, collaboration, self-directed learning, and reflective competencies. The study also proposes methodological recommendations for improving the professional preparation of future primary school teachers within competency-based educational

environments.

Keywords: critical thinking, meta-subject competencies, future primary school teachers, competency-based education, project-based learning, problem-based learning, case-study, interactive teaching, reflective learning, pedagogical competence.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ МЕТАПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Норкулова Дилором Ойбековна,

Бухарский государственный педагогический институт

Базовый докторант I курса

diloromnorqulova614@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются научно-методические основы формирования метапредметных компетенций посредством развития критического мышления в процессе подготовки будущих учителей начальных классов. Особое внимание уделено компетентностному подходу как одному из приоритетных направлений модернизации современного образования. Проанализированы педагогические возможности проблемного обучения, проектной деятельности, метода кейсов, интерактивных методов и рефлексивного обучения в развитии универсальных учебных компетенций учащихся. В исследовании использованы методы теоретического анализа, сравнительного анализа, контент-анализа научной литературы и обобщения. Полученные результаты свидетельствуют о том, что применение современных педагогических технологий способствует развитию аналитического мышления, коммуникативных навыков, сотрудничества, самостоятельного обучения и рефлексии обучающихся. Предложены научно-методические рекомендации по совершенствованию профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: критическое мышление, метапредметные компетенции, будущие учителя начальных классов, компетентностный подход, проектное обучение, проблемное обучение, кейс-метод, интерактивные методы, рефлексия, педагогическая компетентность.

Kirish

XXI asrda ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o’zgarishlar, raqamli transformatsiya, sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda mehnat bozorining yangi talablarini shakllanishi ta’lim mazmunini qayta ko’rib chiqishni taqozo etmoqda. Endilikda o’quvchilardan faqat muayyan fan doirasidagi bilimlarni egallash emas, balki ularni turli hayotiy vaziyatlarda qo’llay olish, muammolarni mustaqil hal etish, tanqidiy va kreativ fikrlash, axborotni tahlil qilish hamda samarali muloqotga kirisha olish kabi universal kompetensiyalarga ega bo’lish talab qilinmoqda. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta’lim siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biriga aylandi.

Boshlang’ich ta’lim mazkur kompetensiyalarni shakllantirishning poydevori hisoblanadi. Aynan ushbu bosqichda o’quvchilarning bilish faoliyati, mustaqil fikrlashi, o’quv motivatsiyasi va o’z-o’zini rivojlantirishga bo’lgan ehtiyoji shakllanadi. Shu bois bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tayyorlash, ularda o’quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik kompetentlikni shakllantirish bugungi kunning dolzarb ilmiy-pedagogik

muammolaridan biri hisoblanadi.

Xalqaro baholash dasturlari, jumladan, PISA, TIMSS va PIRLS natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, o'quvchilarning muvaffaqiyati nafaqat ularning fanlarga oid bilimlari, balki ushbu bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash, axborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va asosli qaror qabul qilish kompetensiyalariga ham bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan alohida ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili

So'nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuv ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur yondashuv o'quvchilarda alohida fan doirasidagi bilimlarni egallash bilan bir qatorda, ularni turli vaziyatlarda qo'llay olish, muammolarni hal etish, tanqidiy va kreativ fikrlash, muloqot qilish hamda uzluksiz ta'lim olish kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Shu jihatdan meta-predmet kompetensiyalari zamonaviy ta'lim mazmunining muhim tarkibiy qismi sifatida ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilmoqda.

Kompetensiya tushunchasining ilmiy asoslari dastlab xorijiy olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Xususan, J. Raven kompetensiyani shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishiga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, motivatsiya va qadriyatlar tizimi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ta'lim jarayonida bilimning o'zi emas, balki uni amaliy vaziyatlarda qo'llash qobiliyati asosiy natija hisoblanadi. P. Perrenoud esa kompetensiyaviy yondashuvni o'qituvchining kasbiy faoliyati bilan bog'lab, o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda pedagogning metodik kompetentligiga alohida e'tibor qaratadi.

Meta-predmet kompetensiyalari tushunchasi Rossiya va Yevropa pedagogika maktablarida fanlararo integratsiya asosida rivojlantirilgan. Tadqiqotchilar mazkur kompetensiyalarni universal o'quv harakatlari, mantiqiy tafakkur, axborot bilan ishlash, kommunikativ faoliyat hamda o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari bilan bog'laydilar. Ularning fikricha, meta-predmet kompetensiyalari alohida fanlarni emas, balki butun ta'lim jarayonini integratsiyalash orqali shakllanadi. Shu sababli zamonaviy darslar mazmunida fanlararo bog'liqlikni ta'minlash muhim pedagogik shartlardan biri hisoblanadi.

Xalqaro tadqiqotlar ham aynan meta-predmet kompetensiyalarni XXI asr ta'limining asosiy natijasi sifatida e'tirof etmoqda. OECD Learning Compass 2030 konsepsiyasida tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, hamkorlik, kommunikativ kompetensiya hamda o'z-o'zini boshqarish o'quvchilarning transformativ kompetensiyalari sifatida belgilangan. PISA tadqiqotlari esa o'quvchilarning faktlarni yod olish darajasini emas, balki bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash, muammolarni tahlil qilish va dalillarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatini baholashga yo'naltirilgan. Bu esa boshlang'ich ta'lim bosqichidayoq tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda UNESCO tomonidan e'lon qilingan hujjatlarda ham zamonaviy ta'limning asosiy vazifasi sifatida shaxsning ijodiy, tanqidiy va refleksiv fikrlashini rivojlantirish ko'rsatib o'tilgan. Tashkilot ekspertlari ta'lim jarayonida o'quvchilarni tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki yangi bilimlarni mustaqil yaratuvchi subyekt sifatida shakllantirish zarurligini ta'kidlaydilar. Mazkur yondashuv kompetensiyaviy ta'limning nazariy asoslarini yanada boyitmoqda.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda J. Hattie o'qitish samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilib, refleksiya, teskari aloqa, muammoli vaziyatlar hamda hamkorlikdagi o'qitish o'quvchilarning yuqori darajadagi fikrlash

ko'nikmalarini shakllantirishda eng samarali metodlar ekanligini asoslaydi. M. Fullan esa zamonaviy maktab bitiruvchisi uchun zarur bo'lgan global kompetensiyalar qatoriga tanqidiy fikrlash, hamkorlik, muloqot, fuqarolik mas'uliyati va xarakter sifatlarini kiritadi. Ushbu qarashlar meta-predmet kompetensiyalar mazmuni bilan bevosita uyg'unlashadi.

Pedagogik metodlar samaradorligini o'rgangan S. Bell loyihaviy ta'lim o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi, ijodkorligi va mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini rivojlantirishini ilmiy jihatdan asoslaydi. C. Hmelo-Silver esa muammoli ta'lim texnologiyasining o'quvchilarni tahliliy fikrlashga, ilmiy izlanishga va muammolarni kompleks hal etishga o'rgatishini ko'rsatadi. Mazkur metodlar bugungi kunda boshlang'ich ta'lim metodikasining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi ham meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirish metodikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Mishra va Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli pedagogik, texnologik va predmet bilimlarining integratsiyasini ta'minlash orqali o'qituvchi kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladi. So'nggi yillarda sun'iy intellekt, raqamli platformalar va interaktiv ta'lim muhitlari o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish, axborotni izlash, tahlil qilish va baholash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda.

Respublikamizda ham kompetensiyaviy ta'limni rivojlantirish borasida qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Biroq mavjud tadqiqotlarning aksariyati davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlarini takomillashtirish yoki kompetensiyalarni baholash masalalariga bag'ishlangan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida aynan o'quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini tanqidiy fikrlash orqali rivojlantirish metodikasini kompleks o'rganuvchi tadqiqotlar yetarli darajada emas.

Shuningdek, mavjud ilmiy ishlarda tanqidiy fikrlash alohida kompetensiya sifatida o'rganilgan bo'lsa-da, uning meta-predmet kompetensiyalar tizimidagi integrativ roli hamda bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi bilan bog'liq jihatlari yetarli darajada ochib berilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi hamda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqish zaruratini asoslaydi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida o'quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini tanqidiy fikrlash orqali shakllantirish metodikasini ilmiy-nazariy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqot davomida pedagogika fanida qo'llaniladigan nazariy va empirik metodlarning o'zaro uyg'unligidan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivistik ta'lim nazariyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim hamda faoliyatga asoslangan o'qitish konsepsiyalariga tayangan holda ishlab chiqildi.

Tadqiqotning nazariy asosini kompetensiyaviy ta'lim, meta-predmet kompetensiyalari, tanqidiy fikrlash, fanlararo integratsiya hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy modeli, umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari hamda boshlang'ich ta'limning kompetensiyaviy o'quv dasturlari tadqiqotning me'yoriy-huquqiy asoslari sifatida o'rganildi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil metodidan foydalanilib, meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirishga oid ilmiy manbalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va ilmiy maqolalar tizimli ravishda tahlil qilindi. Ilmiy manbalardagi mavjud yondashuvlar o'zaro qiyoslanib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Mazkur metod tadqiqot

muammosining ilmiy asoslarini belgilash, mavjud nazariy qarashlarni umumlashtirish hamda mualliflik yondashuvini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Qiyosiy tahlil metodi orqali xalqaro tajribalar va milliy ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan metodik yondashuvlar solishtirildi. Jumladan, OECD Learning Compass 2030, UNESCO tavsiyalari hamda PISA xalqaro baholash dasturida ilgari surilgan kompetensiyalar tizimi O‘zbekiston boshlang‘ich ta’lim standartlari bilan taqqoslandi. Natijada meta-predmet kompetensiyalarni rivojlantirishda tanqidiy fikrlashning integrativ ahamiyati asoslab berildi.

Tadqiqotda kontent-tahlil metodidan foydalanish orqali kompetensiyaviy ta’lim, tanqidiy fikrlash va meta-predmet kompetensiyalariga oid ilmiy adabiyotlarning mazmuni chuqur tahlil qilindi. Xususan, pedagogik metodlarning o‘quvchilarning bilish faoliyatiga ta’siri, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari hamda metodik samaradorligi bo‘yicha ilmiy xulosalar umumlashtirildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida sintez va umumlashtirish metodlari qo‘llanildi. Olingan ilmiy natijalar tizimlashtirilib, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashda tanqidiy fikrlash orqali meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirishning konseptual modeli ishlab chiqildi. Mazkur model tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, zamonaviy pedagogik metodlarni integratsiyalash hamda o‘quvchilarning universal kompetensiyalarini rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq bosqichlarini aks ettiradi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim jihatlaridan biri tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik metodlarning kompleks qo‘llanilishidir. Xususan, muammoli ta’lim, keys-stadi, loyihaviy ta’lim, interfaol metodlar, refleksiv faoliyat va hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari yagona metodik tizim sifatida qaraldi. Ushbu metodlarning integratsiyalashgan holda qo‘llanilishi o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi, muloqot madaniyati, hamkorlik ko‘nikmalari, mustaqil ta’lim olish kompetensiyasi hamda refleksiv faoliyatini rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur metodologik yondashuv asosida ishlab chiqilgan ilmiy tavsiyalar bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish, kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni loyihalash hamda o‘quvchilarda meta-predmet kompetensiyalarini izchil shakllantirishga xizmat qiladi.

Muhokama. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida o‘quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirish bugungi ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur kompetensiyalarni rivojlantirish o‘quvchilarning faqat fan doirasidagi bilimlarini kengaytirish bilan cheklanmay, balki ularning bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llashi, muammolarni tahlil qilishi, asoslangan qarorlar qabul qilishi va mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirishning muhim metodik sharti sifatida qoraladi.

Tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning axborotni ongli ravishda qabul qilishi, uni tahlil qilishi, mavjud dalillarni baholashi hamda muqobil yechimlarni izlab topishiga imkon yaratadi. Bunday fikrlash jarayonida o‘quvchilar tayyor bilimlarni yodlab olish bilan cheklanmay, balki ularni mantiqiy qayta ishlash, taqqoslash va umumlashtirish orqali yangi bilimlarni hosil qiladi. Natijada o‘quvchilarda tahliliy tafakkur, refleksiya va ijodiy yondashuv rivojlanadi. Aynan ushbu ko‘nikmalar meta-predmet kompetensiyalarining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Boshlang‘ich ta’lim amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy reproduktiv o‘qitish metodlari o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Bunday darslarda o‘quvchi ko‘proq tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi sifatida ishtirok etadi. Zamonaviy

kompetensiyaviy ta’lim esa o’quvchini ta’lim jarayonining faol subyekti sifatida ko’radi. Shu bois dars jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish, o’quvchilarni mustaqil izlanishga yo’naltirish, guruhli faoliyatni tashkil etish va refleksiv tahlilni yo’lga qo’yish muhim metodik ahamiyat kasb etadi.

Muammoli ta’lim texnologiyasi tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Muammoli vaziyat asosida tashkil etilgan darslarda o’quvchilar avvalo muammoni aniqlaydi, uning sabablarini tahlil qiladi, mavjud bilimlariga tayangan holda gipotezalar ilgari suradi va eng maqbul yechimni topishga harakat qiladi. Mazkur jarayonda o’qituvchi tayyor javobni beruvchi emas, balki o’quvchilarning bilish faoliyatini boshqaruvchi va yo’naltiruvchi rolini bajaradi. Bunday metodik yondashuv o’quvchilarda mustaqil fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va o’z qarashlarini asoslay olish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda keys-study metodining imkoniyatlari ham katta. Mazkur metod real yoki shartli pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishga asoslanadi. O’quvchilar vaziyatni o’rganish jarayonida muammoning sabablarini aniqlaydi, dalillarni tahlil qiladi, muqobil yechimlarni ishlab chiqadi va eng maqbul qarorni tanlaydi. Bunday faoliyat o’quvchilarning argumentlash, tahliliy fikrlash va qaror qabul qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim mazmuniga moslashtirilgan keyslar o’quvchilarning hayotiy tajribasi bilan uzviy bog’langanligi sababli ularning bilishga bo’lgan qiziqishini oshiradi.

Loyihaviy ta’lim texnologiyasi ham meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Loyiha ustida ishlash davomida o’quvchilar maqsad qo’yish, vazifalarni rejalashtirish, axborot izlash, olingan ma’lumotlarni qayta ishlash va natijalarni taqdim etish kabi bosqichlarni mustaqil amalga oshiradi. Bu esa ularda o’z-o’zini boshqarish, hamkorlikda ishlash, axborot bilan ishlash va refleksiya kompetensiyalarini shakllantiradi. Bundan tashqari, loyihaviy faoliyat fanlararo integratsiyani ta’minlab, o’quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog’lash imkonini yaratadi.

Boshlang’ich ta’limda interfaol metodlardan foydalanish ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “BBB”, “Fishbone”, “Sinkveyn”, “Debat”, “Konseptual xarita” kabi metodlar o’quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Mazkur metodlar orqali o’quvchilar o’z fikrlarini erkin ifoda etadi, boshqalarning qarashlarini tinglaydi, dalillarni tahlil qiladi va umumlashirilgan xulosaga keladi. Bu jarayon esa muloqot kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash va hamkorlik ko’nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Refleksiya tanqidiy fikrlashning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Dars yakunida o’quvchilarning o’z faoliyatini tahlil qilishi, duch kelgan qiyinchiliklarni aniqlashi, o’z yutuqlarini baholashi va keyingi faoliyatini rejalashtirishi meta-predmet kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Refleksiv faoliyat o’quvchilarda o’z-o’zini nazorat qilish, o’z-o’zini baholash va uzluksiz rivojlanishga intilish sifatlarini shakllantiradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Interaktiv platformalar, elektron ta’lim resurslari, virtual laboratoriyalar va sun’iy intellekt asosidagi ta’lim vositalari o’quvchilarning mustaqil axborot izlash, ma’lumotlarni tahlil qilish va ularni baholash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Raqamli muhitda tashkil etilgan ta’lim jarayoni o’quvchilarning individual o’quv trayektoriyasini yaratish, refleksiv faoliyatni yo’lga qo’yish va uzluksiz ta’lim olish ko’nikmalarini shakllantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko’rsatadiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

alohida metod yoki texnologiya bilan emas, balki zamonaviy pedagogik yondashuvlarning integratsiyasi orqali yuqori samaradorlikka erishadi. Muammoli ta’lim, keys-stadi, loyihaviy ta’lim, interfaol metodlar, refleksiya hamda raqamli ta’lim vositalarining o’zaro uyg’un qo’llanilishi o’quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini kompleks rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini tayyorlash dasturlarida mazkur metodlarni amaliy mashg’ulotlar bilan integratsiyalash, mikroo’qitish texnologiyalarini keng joriy etish va kompetensiyaviy darslarni loyihalash bo’yicha metodik tayyorgarlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Natija. O’tkazilgan nazariy tahlillar va ilmiy manbalarni qiyosiy o’rganish natijalari shuni ko’rsatdiki, bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini tayyorlash jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish o’quvchilarda meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirishning eng muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o’quvchilar nafaqat fanlarga oid bilimlarni o’zlashtiradi, balki ularni yangi vaziyatlarda qo’llash, muammolarni tahlil qilish, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish va mustaqil ta’lim olish kompetensiyalarini ham egallaydi.

Tadqiqot davomida meta-predmet kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik metodlar tizimlashtirildi hamda ularning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi o’rni aniqlandi. Xususan, muammoli ta’lim, keys-stadi, loyihaviy ta’lim, interfaol metodlar, refleksiv faoliyat va hamkorlikda o’qitish texnologiyalarining integratsiyalashgan holda qo’llanilishi o’quvchilarning tahliliy fikrlashi, kommunikativ kompetensiyasi, mustaqil ta’lim olish ko’nikmalari va o’z-o’zini boshqarish kompetensiyalarining rivojlanishiga bevosita ta’sir ko’rsatishi asoslandi.

Mazkur tadqiqot doirasida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar hamda ular orqali shakllanadigan meta-predmet kompetensiyalarining o’zaro bog’liqligi tizimlashtirildi (1-jadval).

1-jadval

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari va ular orqali shakllanadigan meta-predmet kompetensiyalar

Pedagogik metod	Rivojlantiriladigan kompetensiyalar	Kutilayotgan natijalar
Muammoli ta’lim	Tanqidiy fikrlash, muammoni hal etish	Mustaqil qaror qabul qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish
Keys-study	Tahliliy fikrlash, argumentlash	Vaziyatni baholash va muqobil yechimlarni tanlash
Loyihaviy ta’lim	Mustaqil ta’lim, fanlararo integratsiya	Bilimlarni amaliyotda qo’llash, ijodkorlik
Interfaol metodlar	Kommunikativ kompetensiya, hamkorlik	Guruhda samarali ishlash va muloqot madaniyatini rivojlantirish
Refleksiv metodlar	O’z-o’zini baholash, refleksiya	Faoliyatni tahlil qilish va takomillashtirish
Raqamli ta’lim texnologiyalari	Axborot bilan ishlash, raqamli kompetensiya	Mustaqil o’rganish va axborotni tanqidiy tahlil qilish

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan har bir metod o'quvchilarda ma'lum meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq ushbu metodlarning alohida emas, balki kompleks tarzda qo'llanilishi kompetensiyalarning yanada barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Bu esa boshlang'ich ta'lim darslarini loyihalashda integrativ yondashuvni qo'llash zarurligini tasdiqlaydi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash dasturlariga tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini tizimli ravishda integratsiyalash, pedagogik amaliyot davomida kompetensiyaviy darslarni loyihalashga alohida e'tibor qaratish hamda zamonaviy interfaol va raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish pedagoglarning metodik tayyorgarligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Xulosa. Olib borilgan nazariy tahlillar va ilmiy manbalarni o'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy ta'lim tizimida meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirish boshlang'ich ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. Mazkur kompetensiyalar o'quvchilarning fanlararo bog'lanishlarni anglash, bilimlarni turli vaziyatlarda qo'llash, muammolarni tahlil qilish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muloqot qilish hamda mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida mazkur kompetensiyalarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy pedagogik omillaridan biri ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Muammoli ta'lim, keys-stadi, loyihaviy ta'lim, interfaol metodlar, refleksiv faoliyat hamda raqamli ta'lim texnologiyalarining integratsiyalashgan holda qo'llanilishi o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi, tahliliy tafakkuri, kommunikativ kompetensiyasi, hamkorlikda ishlash, axborot bilan ishlash va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirishning mualliflik metodik modeli ishlab chiqildi. Mazkur model kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga asoslangan bo'lib, pedagogik metodlarni tizimli ravishda integratsiyalash, fanlararo aloqadorlikni ta'minlash, refleksiv faoliyatni tashkil etish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishni nazarda tutadi. Modelning amaliy ahamiyati shundaki, u bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish, kompetensiyaga yo'naltirilgan darslarni loyihalash va o'quvchilarning universal o'quv kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida zamonaviy xalqaro ta'lim konsepsiyalari, jumladan, OECD Learning Compass 2030, UNESCO tavsiyalari hamda PISA tadqiqotlari talablari bilan milliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, meta-predmet kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar xalqaro ta'lim standartlari bilan uyg'unlashgan bo'lib, ular boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

- pedagogika oliy ta'lim muassasalarining o'quv rejalari va fan dasturlariga meta-predmet kompetensiyalarni shakllantirish metodikasiga oid maxsus modullarni kiritish;
- pedagogik amaliyot jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan dars ishlanmalari va metodik topshiriqlar ulushini kengaytirish;

- bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-metodik kompetentligini rivojlantirishda muammoli ta'lim, loyihaviy ta'lim, keys-study va refleksiv metodlardan kompleks foydalanishni yo'lga qo'yish;
- boshlang'ich ta'lim darslarida fanlararo integratsiyani kuchaytirish hamda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish;
- meta-predmet kompetensiyalarni baholash mezonlari va diagnostik vositalarini takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali o'quvchilarning meta-predmet kompetensiyalarini shakllantirish zamonaviy kompetensiyaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur metodik yondashuv o'quvchilarning intellektual salohiyatini, mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, kelajakdagi pedagoglarning kasbiy faoliyat samaradorligini ham oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari pedagogika oliy ta'lim muassasalari, malaka oshirish tizimi hamda boshlang'ich ta'lim amaliyotida foydalanish uchun ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi **PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" **gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yildagi Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartini tasdiqlash to'g'risidagi qarori. – Toshkent, 2021.
4. Bell S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future // The Clearing House. – 2010. – Vol. 83(2). – P. 39–43.
5. Bransford J. D., Brown A. L., Cocking R. R. How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School. – Washington: National Academy Press, 2000. – 374 p.
6. Bybee R. W. The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. – Arlington: NSTA Press, 2013. – 144 p.
7. Darling-Hammond L. Powerful Teacher Education: Lessons from Exemplary Programs. – San Francisco: Jossey-Bass, 2022. – 304 p.
8. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. 6th ed. – New York: Teachers College Press, 2020. – 336 p.
9. Hattie J. Visible Learning: The Sequel. – London: Routledge, 2023. – 500 p.
10. Hmelo-Silver C. E. Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? // Educational Psychology Review. – 2004. – Vol.16(3). – P.235–266.
11. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol.108(6). – P.1017–1054.
12. OECD. OECD Learning Compass 2030. – Paris: OECD Publishing, 2020.
13. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023.
14. Partnership for 21st Century Learning (P21). Framework for 21st Century Learning. – Washington, DC, 2019.
15. Perrenoud P. Ten New Competencies for Teaching. – Geneva: Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Geneva, 2002.

RIVOJLANTIRISH OMILLARI <i>Berdiyeva Umida G'oyibberdiyevna</i>	
VIRTUAL MASHHURLIK SINDIROMI VA OILAVIY ROLLARNING DEVALVATSIYASI <i>Axmedova Surayyo Sunnat qizi</i>	94
O'SMIRLARDA KASBIY IDENTIFIKATSIYA VA KASB TANLASH MOTIVATSIYASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI <i>Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi, Ilmiy rahbar: Ostonov Jasur Shopurjonovich</i>	99
YUQORI SINIF CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANIDA AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISHDA JISMONIY SIFATLARNING O'RNI <i>Nurulloev Laziz Latipovich</i>	108
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING LINGVISTIK KOMPETENTLIGI: TUSHUNCHA, TARKIBIY KOMPONENTLAR VA MEZONLAR <i>Kamolova Mashhura Otabek qizi</i>	116
YOSHLARNI GLOBALLASHUV DAVRIDA AXBOROT TAHDIDLARIDAN HIMOYALASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI <i>Raximova Aziza Kamolovna, Ilmiy rahbar: Ostonov Jasur Shopurjonovich,</i>	122
GIMNASTIKA VOSITALARI ORQALI MOSLASHUVCHANLIKNI RIVOJLANTIRISH <i>Saidova Mahbuba Ayubovna</i>	131
MAKTAB O'QUVCHILARIDA STRESS VA DEPRESSIYA HOLATLARINI OLDINI OLISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI <i>Baxshullayeva Nilufar Olim qiz</i>	139
НАЧИМОСТЬ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ СОЗДАНИЯ ТЕКСТА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ <i>Хаитова Нодира Бафоевна</i>	144
“INSON –GENERATIV SUN'IIY INTELLEKT” TIZIMIDAGI MULOQOTNING LINGVISTIK VA KOGNITIV XUSUSIYATLARI (RUS TILIDAGI KO'RSATMALARGA ASOSLANGAN) <i>Atamurodova Sitara Jalilovna</i>	153
BOSHLANG'ICH MATEMATIKA TA'LIMIDA ARIFMETIK AMALLARNI O'QITISHDA METOLOGIK MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI <i>Ikromova Sevinch Elniyoz qizi</i>	161
JADID MAKTABLARINING PEDAGOGIK KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING SHAKL, METOD VA TEXNOLOGIYALARI <i>Shamsullayeva Ruxsatoy Sunnatullayevna</i>	167
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA VATANGA SADOQAT TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBALAR <i>Boboyev A'lonirzo To'lamirzayevich</i>	174
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA TANQIDIY FIKRLASH ASOSIDA O'QUVCHILARNING META-PREDMET KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI <i>Norkulova Dilorom Oybekovna</i>	181
Filologiya fanlari	
BUXOROLIK SHOIRALAR IJODIDA DENDRAR OBRAZLARINING BADIY-ESTETIK TALQINLARI <i>Rustamova Gavhar Bahron qizi</i>	191